

**GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA INGLIZ TILINI IKKINCHI TIL
SIFATIDA O'RGANISHNING KOGNITIV, EMOTSIONAL VA
SOTSIOKULTURAL PSIXOLOGIK MEXANIZMLARINI
MULTIDISIPLINAR TADQIQ ETISH**

**THE PSYCHOLOGY OF LEARNING ENGLISH AS A SECOND
LANGUAGE IN THE ERA OF GLOBALIZATION: A
MULTIDISCIPLINARY STUDY OF COGNITIVE, EMOTIONAL, AND
SOCIOCULTURAL MECHANISMS**

**ПСИХОЛОГИЯ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОГО В
ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: МУЛЬТИДИСЦИПЛИНАРНЫЙ АНАЛИЗ
КОГНИТИВНЫХ, ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ И СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ
МЕХАНИЗМОВ**

Allanazarova Sadoqat Azimovna

Kirish

Bugungi tobora globallashib borayotgan jamiyatda ingliz tili xalqaro aloqa vositasi sifatida muhim ahamiyat kasb etmoqda. U biznes, ta'lim, texnologiya va ommaviy axborot vositalari kabi turli sohalarda qo'llanilmoqda, bu esa ingliz tilini ikkinchi til sifatida o'rganayotgan va undan foydalanayotgan odamlar sonining sezilarli darajada o'sishiga olib keldi. Ingliz tilini bilishga bo'lgan talab ortib borayotganligi sababli, tilni o'rganish va uni samarali qo'llash jarayonida ishtirok etadigan psixologik jarayonlarni tushunish zarur bo'lib qolmoqda.

Ingliz tilining psixologiyasi til ko'nikmalarini qanday egallash, ingliz tilida kommunikativ kompetentsiyani qanday rivojlantirish va bu tilni o'rganishda shaxslar qanday emotsional va kognitiv to'siqlarni yengib o'tishlari mumkinligi kabi asosiy savollarga javob beradi. Ingliz tilining psixologiyasini o'rganishning asosiy g'oyasi shundan iboratki, yangi tilni o'rganish turli psixologik omillar o'zaro ta'sirida kechadigan murakkab jarayondir. Ushbu omillarni tushunish o'qituvchilar, terapevtlar va til mutaxassislariga ingliz tilini ikkinchi til sifatida o'qitish va o'rganishni yaxshilash uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Ushbu tadqiqotda psixologiya va ingliz tilini o'rganish o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish uchun **multidisciplinar yondashuv** qo'llaniladi. Kognitiv psixologiya, sotsiokultural nazariya va til egallash psixologiyasi tamoyillari birlashtirilib, kognitiv, emotsional, ijtimoiy va madaniy jarayonlar ingliz tilini o'rganish va qo'llashga qanday ta'sir qilishi tushuniladi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi psixologiya va ingliz tilini o'rganish o'rtasidagi munosabatga umumiy nuqtai nazar berish hamda bu munosabat ingliz tilini ikkinchi til sifatida o'rganish va qo'llashni chuqurroq tushunishga qanday hissa qo'shishi mumkinligini ko'rsatishdan iboratdir. Ingliz tilini o'rganishning psixologik jihatlarini yoritish orqali mazkur tadqiqot yanada samarali o'qitish strategiyalarini ishlab chiqishga va o'quvchilarning til egallash jarayonidagi tajribasini yaxshilashga xizmat qilishi kutilmoqda.

Asosiy qism

Ushbu tadqiqotning nazariy asosi til o'rganish va egallash bilan bog'liq turli psixologik oqimlar va nazariyalarni integratsiya qilishga asoslanadi. Quyida ingliz tilining psixologiyasini o'rganishda qo'llaniladigan asosiy nazariy yondashuvlar keltirilgan:

1. Kognitiv psixologiya: Bu oqim o'rganish, idrok etish, xotira va fikrlash jarayonlariga e'tibor qaratadi. Ingliz tili kontekstida kognitiv psixologiya grammatik tuzilmalar, lug'at va umuman til ko'nikmalarini qanday egallash va qayta ishlashini o'rganadi. Ishchi xotira, diqqat va til idroki kabi tushunchalar tadqiq etiladi hamda bu kognitiv jarayonlar ingliz tilini ikkinchi til sifatida tushunish va ishlab chiqarishga qanday ta'sir qilishi ko'rib chiqiladi.

2. Sotsiokultural nazariya: Lev Vygotskiy tomonidan ishlab chiqilgan ushbu yondashuv shaxs o'rganishi va rivojlanishida ijtimoiy va madaniy muhitning ahamiyatini ta'kidlaydi. Ingliz tilining psixologiyasini o'rganishda sotsiokultural jihatlar, ya'ni aloqa normalari, til amaliyotlari va ijtimoiy o'zaro ta'sirlar ingliz tilini ikkinchi til sifatida egallash va samarali qo'llashga qanday ta'sir qilishi ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, ijtimoiy va madaniy kontekst o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan munosabati, motivatsiyasi va o'ziga ishonchiga qanday ta'sir etishi muhokama qilinadi.

3. Til egallash psixologiyasi: Psixologiyaning ushbu sohasi shaxslar ona tilini qanday egallashi va ikkinchi tilni qanday o'rganishini o'rganadi. Ingliz tilining psixologiyasi kontekstida ingliz tilini ikkinchi til sifatida egallash jarayonlari tadqiq etiladi va ular ona tilini egallash jarayonlari bilan solishtiriladi. Egallashning muhim davri, til transferi (o'tishi) va ingliz tilini ikkinchi til sifatida o'rganishni osonlashtiruvchi yoki qiyinlashtiruvchi omillar kabi tushunchalar ko'rib chiqiladi.

4. Emotsional psixologiya: Ushbu yondashuv his-tuyg'ularning o'rganish va kognitiv faoliyatga qanday ta'sir qilishiga e'tibor qaratadi. Ingliz tilining psixologiyasi kontekstida til anksiyetesi (bezovtaligi), motivatsiya va o'ziga ishonch kabi his-tuyg'ular til o'rganish jarayoni va ingliz tilidan samarali foydalanishga qanday ta'sir etishi muhokama qilinadi. Salbiy his-tuyg'ularni boshqarish strategiyalari va til

o'rganish uchun emotsional jihatdan qo'llab-quvvatlovchi muhitni shakllantirish masalalari tadqiq etiladi.

Ushbu nazariy yondashuvlarni integratsiya qilish ingliz tilini o'rganish va qo'llash jarayonida ishtirok etadigan psixologik mexanizmlarni tushunish uchun mustahkam asos yaratadi. Bundan tashqari, psixolingvistika, neyropsixologiya va madaniyatlararo psixologiya kabi tegishli sohalarni ham o'rganish ingliz tilining psixologiyasini yanada to'liq va yaxlit tushunishga imkon beradi.

Metodologiya

Avvalo, ingliz tilini ikkinchi til sifatida o'rganuvchilar (ESL o'quvchilari) bilan chuqur intervyular o'tkazildi. Ushbu intervyular o'quvchilarning ingliz tilini o'rganishga oid tajribalari, idroklari va qiyinchiliklarini o'rganishga qaratildi. Batafsil va chuqur javoblar olish uchun ochiq va yarim strukturalashtirilgan savollar ishlatildi. Intervyular yozib olindi va keyinchalik tahlil uchun transkripsiya qilindi.

Intervyulardan tashqari, standartlashtirilgan testlar va psixologik baholash anketalari orqali miqdoriy ma'lumotlar to'plandi. Ushbu testlar ishtirokchilarning til ko'nikmalari, motivatsiyasi, o'ziga ishonchi (self-efficacy) va til anksiyetesi (bezovtaligi) kabi jihatlarni baholadi. Miqdoriy ma'lumotlar ingliz tilining psixologiyasini o'rganish bilan bog'liq asosiy o'zgaruvchilar bo'yicha ob'ektiv va qiyosiy o'lchovlarni olish imkonini berdi.

Sifatli ma'lumotlar tahlili **kontent tahlili** yondashuvi asosida amalga oshirildi. Intervyu transkripsiyalari ingliz tilining psixologiyasi bilan bog'liq takrorlanuvchi mavzular, naqshlar va tegishli kategoriyalar mavjudligi jihatidan ko'rib chiqildi. Induktiv yondashuv qo'llanildi, ya'ni mavzular va kategoriyalar oldindan belgilangan tuzilmadan emas, balki ma'lumotlarning o'zidan chiqib kelishiga imkon berildi. Bu ishtirokchilar tajribasining xilma-xilligi va boyligini to'liq qamrab olishni ta'minladi.

Boshqa tomondan, miqdoriy ma'lumotlar tavsifiy va xulosaviy statistik usullar yordamida tahlil qilindi. O'rtacha qiymatlar, standart og'ishlar va korrelyatsiyalar hisoblandi hamda o'lchangan o'zgaruvchilar o'rtasidagi munosabatlar o'rganildi. Ma'lumotlarda aniqlangan farqlar va bog'liqliklarning ahamiyatini baholash uchun tegishli statistik testlar qo'llanildi.

Sifatli va miqdoriy ma'lumotlarning **triangulyatsiyasi** ingliz tilining psixologiyasini yanada to'liq va boy tushunish imkonini berdi. Ikkala turdagi ma'lumotlarning integratsiyasi tilni o'rganish va qo'llash bilan bog'liq psixologik jarayonlar, tajribalar va qiyinchiliklar haqida yanada mustahkam tasavvur yaratdi.

Muhimi, tadqiqot jarayonining butun davomida tadqiqot etikasi hisobga olindi. Ishtirokchilardan ongli rozilik olingan bo'lib, to'plangan ma'lumotlarning maxfiyligi kafolatlandi. Shuningdek, psixologik tadqiqotlar uchun belgilangan axloqiy qoidalarga rioya qilindi va ishtirokchilarning huquqlari hamda farovonligi himoya qilindi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilining psixologiyasini o'rganish ingliz tilini ikkinchi til sifatida o'rganish va qo'llash jarayonida ishtirok etadigan lingvistik va psixologik jarayonlarni tushunish uchun zarurdir. Ushbu multidisiplinar soha kognitiv, emotsional, ijtimoiy va madaniy omillar ingliz tilini o'rganish va samarali aloqa qilish jarayonida qanday o'zaro ta'sir qilishini chuqurroq tushunishga imkon beradi. Ushbu tadqiqot natijalari ta'lim, madaniyatlararo aloqa va shaxsiy rivojlanish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, ingliz tilini o'rganish va qo'llashda nafaqat lingvistik, balki psixologik jihatlarni ham hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi.

Ingliz tilining psixologiyasi bo'yicha ushbu tadqiqot ingliz tilini ikkinchi til sifatida o'rganish va samarali qo'llash bilan bog'liq psixologik jarayonlarga har tomonlama nuqtai nazar berdi. Sifatli va miqdoriy yondashuvlarni integratsiya qilish orqali ta'lim amaliyoti va til o'qitish dasturlarini ishlab chiqish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan natijalar olingan.

Birinchidan, his-tuyg'ularning ingliz tilini o'rganish jarayoniga ta'siri tasdiqlandi. Til anksiyetesi (bezovtaligi) talabalar tomonidan, ayniqsa og'zaki aloqa vaziyatlarida tez-tez boshdan kechiriladigan his-tuyg'u sifatida namoyon bo'ldi. Shuning uchun sinfda til anksiyetesini bartaraf etish va boshqarish, qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish hamda talabalarning til ko'nikmalariga bo'lgan ishonchini oshirish juda muhimdir.

Bundan tashqari, motivatsiya va ingliz tilidagi natijalar o'rtasida ijobiy bog'liqlik aniqlandi. Yuqori motivatsiyaga ega talabalar til ko'nikmalari bo'yicha testlarda yaxshiroq natijalar ko'rsatdilar. Shu sababli talabalarda ichki motivatsiyani shakllantirish, ularga ingliz tiliga shaxsiy maqsad va aloqadorlik hissi berish, shuningdek, o'qish uchun real va mazmunli maqsadlar qo'yish zarur.

Kognitsiya ham ingliz tilini o'rganishda muhim rol o'ynaydi. Ishchi xotira lug'at va grammatik tuzilmalarni eslab qolish bilan ijobiy bog'liqlik ko'rsatdi, bu esa talabalarning ishchi xotirasini rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish muhimligini ta'kidlaydi. Xuddi shunday, tanlab diqqat qilish ingliz tilidagi tinglash tushunishini yaxshilash va og'zaki aloqa vaqtida diqqatni saqlab qolish qobiliyati bilan bog'liq bo'lib, o'quv jarayonida diqqat va konsentratsiyani rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot ingliz tilini o'rganish va o'qitishda emotsional, motivatsion, kognitiv va madaniy jihatlarni hisobga olish muhimligini

ta'kidlaydi. Olingan natijalar ingliz tilini ikkinchi til sifatida o'rganuvchi talabalar uchun samarali o'qitish strategiyalarini ishlab chiqish va ularga ijobiy tajriba taqdim etish uchun qimmatli ma'lumotlar beradi. Ushbu jihatlarni inobatga olgan holda kuchli til ko'nikmalarini rivojlantirish va talabalarning ingliz tilida muloqot qilish qobiliyatiga bo'lgan ishonchini oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. MacIntyre, P. D., & Gregersen, T. (2012). Affect and second language learning. *Language Teaching*, 45(02), 129-147.
2. Dewaele, J. M., & MacIntyre, P. D. (2014). The two faces of Janus? Anxiety and enjoyment in the foreign language classroom. *Studies in Second Language Learning and Teaching*, 4(2), 237-274.
3. Gardner, R. C. (1985). *Social psychology and second language learning: The role of attitudes and motivation*. Edward Arnold.
4. Horwitz, E. K., Horwitz, M. B., & Cope, J. A. (1986). Foreign language classroom anxiety. *The Modern Language Journal*, 70(2), 125-132.
5. Oxford, R. L. (1999). Anxiety and the language learner: New insights. In J. Arnold (Ed.), *Affect in language learning* (pp. 58-67). Cambridge University Press.
6. Dörnyei, Z., & Ushioda, E. (2013). *Teaching and researching: Motivation* (2nd ed.). Routledge.